

Hugues Wenkin

A **D**E SLAC
OM DE in 50 getuigenissen
RDENNEN

Lannoo

INHOUD

INLEIDING	4
STILTE VOOR DE STORM!	7
Legerstaf aan het werk	9
Hitler zint op een krachtig tegenoffensief	11
Von Manteuffel gelooft er niet in	14
Eerst een golf van terreur, dan de troepen!	17
Pas op het allerlaatste moment ingelicht	20
EN WEER OORLOG!	27
Onverhoedse duik in de totale oorlog	29
De geneugten van een Ardense nazomer	32
Vast in Brussel	36
Als het toeval beslist	41
Opnieuw op de vlucht	45
DE SLAG BEGINT	51
Wanneer het onweer losbarst	53
Nietsvermoedend een verloren toekomst tegemoet	56
De strijd barst los aan de Our	59
Speerpunt van de aanval	63
Onder Duits geschutvuur	64
Een staf, ver weg van de strijd	70
HET DAGELIJKS LEVEN VAN DE FRONTSOLDAAT	79
Gevechtservaring	81
Van groentje tot gehard veteraan	84
Van het ene front naar het andere	93
Het drama van de <i>106th ID</i>	100

Het leven aan een zijden draadje	109
Tankgevecht bij Marvie	116
Als de <i>Screaming Meemies</i> toeslaan	122
Naar de hel en terug	124
Oog in oog met een Duits machinegeweer	136
Eén brok opgekropte haat	145
Meteen bij het eerste gevecht gewond	148
Hey Doc, help me, please!	152
Gedecoreerd in het hospitaal	159

BURGERS IN DE HEL **165**

De bijzonderheden van een oorlogsgebied	167
De eerste granaten op Bastenaken	171
Daar zijn ze!	173
In een kelder in Noville	178
Bastenaken belegerd	181
Bevalling aan de frontlinie	184
Uit de dood opgestaan	189
Het lijden van de burgerbevolking	194
Een regen van Engelse bommen	198
Een ramp in woorden gevat	204
Doorgaan, ondanks alles	207
Vergeving als sleutel voor een nieuw begin	212

CONCLUSIES VAN DEZE ONDER-DOMPELING IN DE EMOTIES VAN DE STRIJD **217**

Kritische analyse van de getuigenissen	218
Lessen die uit deze selectie getrokken kunnen worden	222

BIBLIOGRAFIE **223**

INLEIDING

De bedoeling van dit werk is om de diepmenselijke dimensie van de Slag om de Ardennen voor het voetlicht te brengen, los van de fascinatie voor het herdenkingsgebeuren of de hedendaagse oorlogsretoriek. De laatste – lang genegeerde – veteranen worden als publieke iconen voorgesteld van wie de werkelijke ervaringen oplossen in de digitale ruis van de smartphone, maar de collectieve perceptie van oorlog vertroebelt.

Deze vertekende visie wordt nog versterkt door een internationale context waarin conflicten – Oekraïne, Gaza, Venezuela, Iran... – door de media worden gebanaliseerd. Daarom achten wij het noodzakelijk om eraan te herinneren hoe een conflict écht ervaren wordt: als een verwoestende kracht die burgers en strijders zonder onderscheid verpulvert en zo samenlevingen ontwricht. Alleen ambitie of psychopathie kan de drijfveer zijn om een dergelijk cataclysme te ontketenen. Steeds duidelijker blijkt hoe de schaarste van hulpbronnen het imperialistisch denken doet heropleven; dat brengt onvermijdelijk de terugkeer van een eeuwigdurende oorlog met zich mee, zij het dan met andere dimensies, zodat de veerkracht van de samenlevingen zwaar op de proef wordt gesteld.

In tijden waarin de publieke sfeer verzadigd is van simplistische mediabetogen – met heldhaftige films, wereldvreemde videogames, geopolitiek gekleurde commentaren,... – willen wij de lezer onderdompelen in individuele getuigenissen. In een eerder werk hebben we de fotografische bron onderzocht en in dit werk putten we uit de mondelinge bron, die we met de nodige methodologische voorzichtigheid ana-

lyseren. Getuigen zijn doorgaans te goeder trouw, maar hun verhaal moet aan een historisch-kritische blik onderworpen worden om er een bruikbare waarheid uit te destilleren.

Met onze benadering, die stoelt op een jarenlange studie van de militaire operaties, willen we de haast klinische historische analyse verzoenen met daadwerkelijke ervaringen. De bedoeling is niet om de tactische bewegingen in detail te beschrijven, maar om te tonen hoe een veldslag het dagelijks leven van individuen – burgers zowel als soldaten – ingrijpend verandert.

Wij schrijven dit werk lange tijd na de feiten, in een historisch overgangstijdperk. De gelederen van de getuigen raken uitgedund en als ze nog onder ons zijn, wil hun geheugen hen wel eens in de steek laten. Precies omdat ze zo schaars zijn geworden, konden we niet anders dan de meeste van de hier aangehaalde getuigenissen uit archieven op te diepen. Ze zijn voornamelijk afkomstig uit het archief van het CRIBA (Onderzoeks- en informatiecentrum voor de Slag om de Ardennen), de collecties van het Bastogne War Museum, het CegeSoma en soms uit gepubliceerde bronnen. De inhoud wordt vaak ongepolijst geserveerd en is voor de gewone sterveling moeilijk te begrijpen. Om psychologische redenen hebben we er bewust voor gekozen om de inhoud via de emotie over te brengen: iedereen voelt immers emoties, ze dringen binnen in het onderbewustzijn en zorgen ervoor dat de lezer gemakkelijker aansluiting vindt bij het verhaal.

Het boek is opgebouwd rond thematische hoofdstukken over de Slag om de Ardennen, waarbij een chronologische verhaallijn als leidraad dient om de geselecteerde getui-

Een parachutist van de *82nd Airborne Division* heeft net een Siciliaans meisje onder het puin van een huis vandaan gehaald. Hij is duidelijk aangedaan door deze macabere vondst.

Een half verwoeste Ardense schuur dient als schuilplaats voor een mitrailleursteam van een parachutisteneenheid van de *82nd Airborne Division*. De foto werd op 6 januari 1945 genomen.

genissen weer te geven. Een beschrijving van de strijdplannen moet u niet verwachten, en tactische uiteenzettingen al helemaal niet. U hoort alleen de stem van mannen en vrouwen die werden meegesleurd in de meedogenloze, mensverslindende machine die oorlog in werkelijkheid is. Onze getuigen zijn slechts enkele voorbeelden van de ontelbare alledaagse helden die plots in een storm terechtkwamen. In vergelijking met vele anderen hadden zij waanzinnig veel geluk: ze hebben de oorlog overleefd en kunnen hun wederwaardigheden vertellen.

De taak die wij op ons hebben genomen, maakt deel uit van de morele plicht die op de huidige generaties rust: de herinnering aan gebeurtenissen vastleggen in de hoop dat ze zich nooit meer voordoen. Vergetelheid zou een even zware fout zijn als de feiten zelf. Wanneer de laatste getuigen er niet meer zijn en niet langer kunnen zeggen “ik was erbij”, wat blijft er dan nog over van de broze herinneringen? Daarom moeten de generaties na hen deze getuigenissen doorgeven en bewaren. Geschiedenis schrijven is meer dan louter emotie overdragen. Het blijft een wetenschappelijke discipline die vereist dat getuigenissen objectief worden gebracht, zorgvuldig worden gecontextualiseerd en zonder oordeel en in ieder geval zonder partijdigheid worden geformuleerd.

In een context waarin het Europese politieke discours schommelt tussen strategisch alarmisme en budgettaire verantwoordelijkheid, waarin oorlog tegelijk veraf en op onze schermen alomtegenwoordig is, vinden wij het essentieel om te wijzen op de werkelijke menselijke tol van een conflict. Door getuigen aan het woord te laten, hopen we bij te dragen aan

een heilzame beschouwing over de opkomst van een oorlogszuchtige geest die de antropologische realiteit van oorlog maar al te vaak over het hoofd ziet.

De getuigenissen werden niet geheel neutraal gekozen, maar wel met een specifieke bedoeling: aan het grote publiek – voor wie dit werk net bestemd is – een ander beeld van oorlog tonen dan hetgene dat traditioneel wordt opgehangen. De wetenschappelijke wereld is zich terdege bewust van de traumatische dimensies van oorlog. En toch vinden we dit beeld vaak alleen in academische publicaties. Daarom wil ik de inhoud van rigoureuze studies die voor de academische wereld worden geschreven, toegankelijk maken voor een breder publiek.

Mijn lezers, die weten wat het betekent om een actie te beleven via de verhalen van overlevenden, zullen ruimschoots aan hun trekken komen. Maar ditmaal hoop ik dat de inhoud hun ook zin zal geven om de vrede te bewaren. Mijn selectie van getuigenissen is met dat doel voor ogen samengesteld. Maar, beste lezers, denk nu niet dat de Slag om de Ardennen door mijn keuzes in een beter daglicht wordt geplaatst. Integendeel! Het gebruikte bronnenmateriaal toont juist vaker dit soort verhalen, die ver afstaan van de officiële geschiedschrijving zoals die na de oorlog werd gepubliceerd en om geopolitieke redenen selectief en heroïsch moest zijn.

Ben u er klaar voor? Ik neem u mee naar de onuitsprekelijke verschrikkingen van een veldslag, via een pad bezaaid met de emoties van degenen die ze aan den lijve hebben ondervonden.

Een team van het US Army bergt de lichamen van gesneeuwde soldaten. Vaak sterven gewonde militairen in shock in de sneeuw, omdat ze niet tijdig de nodige hulp krijgen.

Burgers die op het slagveld achterblijven, kunnen niet anders dan hun toevlucht zoeken in oncomfortabele kelders.

2

**EN WEER
OORLOG!**

ONVERHOEDSE DUIK IN DE TOTALE OORLOG

Tot in december 1944 blijft de Ardennenstreek relatief gespaard van de gevechten. Het Duitse offensief van mei 1940 is er in een vloek en een zucht doorheen getrokken, aangezien de Belgen noch de Fransen de ambitie hadden om de streek te verdedigen. De grote doorbraak komt er aan de Maas bij Sedan. Ook de bevrijding van september 1944 brengt weinig verwoestingen met zich mee. De Duitsers trekken zich in allerijl terug om zich te hergroeperen achter de *Westwall*, de verdedigingslinie van het *Derde Rijk* die de geschiedenis in zal gaan als de Siegfriedlinie. Het offensief van de winter van 1944 is echter een heel ander verhaal. Nadat de geplande eerste doorbraak mislukt, raken beide tegenstanders verwickeld in een uitputtingsslag. De Ardennen worden het strijdtoneel van meedogenloze gevechten. De strenge winter maakt het lijden alleen maar erger, want de intense koude vergroot de impact van de verwoesting van huizen: een kapotgeschoten raam is in mei niet zo'n probleem, maar bij min twintig graden wordt een heel huis plots onbewoonbaar.

Bij deze barre omstandigheden komt ook nog eens het feit dat het gezicht van de oorlog verandert. Vanaf het begin van de twintigste eeuw krijgt oorlog immers een fundamenteel ander karakter, doordat een totalitaire logica in werking treedt. Niet alleen nemen conflicten internationale dimensies aan – oorlogen worden voortaan op wereldschaal uitgevochten – ook de veldslagen veranderen van schaal: er worden meer manschappen ingezet, de gevechten duren langer¹ en zijn intenser. Bovendien

ONDANKS een tot het uiterste doorgevoerd neutraliteitsbeleid worden de Belgen meegesleurd in een oorlog die zij niet hebben gewild. Limal wordt zwaar getroffen door de geallieerde bombardementen van 1944, bedoeld om de Duitse troepenbewegingen te hinderen.

1 Verdun, de Somme en Passendale duurden meerdere maanden.

Een Duitse pantserwagen rijdt in mei 1940 door het verwoeste Leuven.

Als eenmaal de totale oorlog uitbreekt, zijn burgers nergens meer veilig. De Belgische staat bereidt zich voor op gasbombardementen, waarvoor de vrees sinds de verwoesting van Guernica zeer groot is.

overstijgen oorlogen de zuiver militaire dimensie, waardoor de grens tussen wie wapens draagt en wie niet, vervaagt. Bij grootschalige en geïndustrialiseerde oorlogvoering wordt de hele bevolking gemobiliseerd: burgers trekken het uniform aan, arbeiders en arbeidsters produceren wapens en de burgerbevolking wordt ingezet voor de landsverdediging. De Vredesconferenties van Den Haag van 1899 en 1907 moeten een strikt onderscheid tussen burgers en militairen garanderen, maar al vanaf 1914 wordt de bevolking gezien als een integraal onderdeel van de vijandelijke oorlogsinspanning. Burgers worden potentiële doelwitten van geweld, worden blootgesteld aan economische blokkades, met hongersnood tot gevolg, en daarbovenop worden burgers in bezet gebied ook nog eens hardhandig aangepakt door de bezetter.²

Voor burgers die onverwachts in het conflict terechtkomen, is oorlog een extreme en collectieve menselijke ervaring die maar mogelijk is als het individu en de maatschappelijke groep waartoe het behoort, geconditioneerd worden. En die conditionering hangt af van de nationale politieke culturen.³

2 EUMÉNIL, A., L'expérience des civils, in AUDOUIN-ROUZEAU, S. et al., La guerre au XXe siècle, la documentation française, Parijs, 2014, p. 55-56.

3 BARNAVI, E., Dix thèses sur la guerre, Flammarion, Parijs, 2014, p. 57-71.

DE GENEUGTEN VAN EEN ARDENSE NAZOMER

Het bericht van de landing in Normandië verheugt de bezette volkeren. Vanaf juni 1944 ontvangt het verzet in de Ardennen instructies uit Londen om over te gaan op een hinderstrategie die de Duitse communicatie moet ontregelen nog voor de Geallieerden aankomen. Na een aantal wapendroppings, die via gecodeerde boodschappen op de BBC worden gecoördineerd, komen de gewapende groepen in actie. Ze viseren in de eerste plaats het spoorwegnet, dat essentieel is voor de bevoorrading en de troepenbewegingen van de Duitsers.

Tijdens de zomer van 1944 nemen de sabotageacties sterk toe: spoorwegtunnels worden opgeblazen, munitietreinen aangevallen, wissels onklaar gemaakt en seininstallaties vernietigd. Deze uitputtingsstrategie vertraagt de Duitse troepenbewegingen aanzienlijk op het moment dat het front in Normandië instort. Vanaf eind augustus 1944 beginnen konvoien van niet-strijdend personeel in de Ardennen toe te stromen. Totaal uitgeput en haveloos komen de Duitse soldaten in de dorpen aan. Afgezien van enkele plunderingen om voedsel te bemachtigen of zich sneller te verplaatsen, verloopt de eerste week van september – waarin de bevrijding van België zich voltrekt – relatief rustig.

Stap voor stap komt de frontlinie dichterbij. De Duitse troepen trekken zich terug nadat zij er niet in geslaagd zijn om aan de Maas een stabiele positie in te nemen; hun tactiek wordt hoofdzakelijk defensief. De pantsereenheden van de SS en de Wehrmacht proberen de geallieerde opmars af te remmen om de algemene terugtocht naar Duitsland te dekken. De Ardennen zijn dan het toneel van kleinschalige schermutselingen.

Mevrouw Claire-Lambin Lebailly woont in Sûre. Dit kleine, typisch Ardense landbouwgehucht, op een vijftiental kilometer van Bastenaken, wordt doorkruist door de gelijknamige rivier. Het ligt op een hoogte van ongeveer 420 meter en is gegroepeerd rond een herenhuis in het centrum. Het getuigenis van mevrouw Lebailly beschrijft de sfeer tijdens de Duitse aftocht:

“Zaterdag 2 september. Steeds weer die moffen! Sommigen vertrekken en anderen komen hen vervangen. Ze zien er afgepeigerd uit. Uit Bastenaken krijgen we medische benodigdheden (ontsmettingsmiddelen, watten, verband). ’s Morgens en ’s middags komen de jonge meisjes van Sûre ons helpen. Bij Lecomte hebben de moffen gefeest en tal van flessen achterovergeslagen. Als ze tegen de middag te horen krijgen dat ze naar het front moeten, slaat de schrik hun meteen om het hart. Ze hebben zowat overal pantserwagens gezet en die met takken gecamoufleerd. In de garage staat een grote tank. Ze wassen hun sokken en onderbroeken en hangen ze aan zo goed als elk raam te drogen. Een onderofficier heeft zijn hond meegebracht. Philippe gaat het kleine stoeltje terugvragen dat een mof had meegenomen.

Zondag 3 september, drie uur ’s morgens ontstaat grote opschudding in huis: een ordonnans op een motorfiets geeft hun het bevel om te vertrekken. Het geluid van laarzen die de trappen op en af stampen, geschreeuw hier en daar, het geronk van motoren. Het hele konvoi – in totaal eenenveertig vrachtwagens, een tank en twee motoren – verzamelt zich voor ons huis. Pas rond half zes vertrekken ze richting Vaux. Marguerite en ik stonden aan het raam. Uit schrik om gezien te worden hadden we ons vermomd als gemaskerde bandieten (mantel, handschoenen, bivakmuts). Iedereen is maar al te blij dat ze weg zijn, zeker tante Phine... Na hun vertrek zet ze de radio aan en verneemt ze dat Doornik bevrijd is. Als we van de mis terugkomen (in Nives staan nog drie vrachtwagens), doorzoeken we

Tijdens de bevrijding, in het begin van de tweede week van september hebben de inwoners van Mabompré vlaggen in de kleuren van de geallieerden gemaakt.

Een Amerikaanse M10-tankjager rijdt door een Belgische stad die in de kleuren van de geallieerden is uitgedost. De bevrijdingscampagne duurt nog geen week en laat weinig sporen na.

In het dorp Libin breekt een schermutseling uit: een Duitse mitrailleur houdt de opmars van de *4th Infantry Division* tijdelijk tegen. Zoals overal gaat het om achterhoedegevechten die enkel bedoeld zijn om tijd te winnen.

Een colonne van het Geheim Leger defileert na de bevrijding door Bastenaken. De gefotografeerde verzetslieden zullen hier later huiverend op terugblikken. "Als de moffen deze foto in handen hadden gekregen, waren we er niet meer geweest," vertrouwde mijn oudoom me toe. Hij maakte deel uit van deze optocht...

het huis van onder tot boven en doen de ene ontdekking na de andere; vooral Quintin en Philippe zijn echte speurders geworden: helmen, laarzen, sokken, onderbroeken, missalen, kaas, cacao, enz. De gang is één modderbad, want het is rotweer, en de kamers liggen vol stro. Op de zolder, drie of vier kapotte stoelen rond een tafel; in de woonkamer, een bed dat van iemand uit het dorp geleend was,... Natuurlijk hebben ze twee goede dekens meegenomen en enkele oude, vol gaten, achtergelaten. [...]"

De hele week trekken haveloze soldaten door het dorp op weg terug naar Duitsland. Langzaam verschijnt de achterhoede: veteranen van het front, vastberaden om zoveel mogelijk tijd te winnen. Naarmate zij dichterbij komen, naderen ook de gevechten. Op 9 september schrijft Claire in haar dagboek:

"Rond half twee 's nachts hoor ik motorgeluid uit de richting van Vaux komen. Zouden het de Amerikanen zijn?! Nee, het zijn zeven vrachtwagens en pantserwagens van de moffen. Plots – tak, tak, tak – ratelt een mitrailleur twee keer met een tussenpoos van slechts enkele minuten. We vluchten ons bed in en gaan liggen, want het konvooi trekt via de weg "vóór het dorp" verder. Pas de volgende ochtend vernemen we wat er gebeurd is: Victor Lux werd doodgeschoten toen hij probeerde te vluchten. Ze hadden hem voor een terrorist aangezien. Zijn vrouw hoorde het nieuws een uur na het ongeluk. De schedel van de arme man was compleet verbrijzeld. Na het ontbijt gaan Mariette, Jacquy, Marguerite en ik op bezoek bij Angéline, de weduwe, en bidden de rozenkrans.

Er vliegen massa's vliegtuigen over. Rond de middag komt er alweer een moffenkonvooi langs. Is dit dan het laatste? Na het eten proberen we te rusten, maar het lukt niet: de ontploffingen komen steeds dichterbij. We gaan met de kinderen naar de schuilloopgraaf. Tante Phine en Mariette blijven thuis en houden zich onledig met het schillen van uien. Oom Paul loopt heen en weer tussen de tweede verdieping en de straat. Rond vier uur 's middags valt de stroom uit. We installeren ons in onze molshoop. Tijdens een gevechtspauze gaan we even tot in de boomgaard en zeggen dag tegen de enige twee pruimen. Na nog meer explosies zoeken we opnieuw beschutting, ditmaal tot half zeven 's avonds. Het komt steeds dichterbij. We hebben de indruk dat de Amerikanen in Bercheux en Vaux zijn. De vrachtwagens en tanks van de moffen slaan in allerijl op de vlucht via de weg door Bois Gérard, maar ze worden door de Amerikaanse kanonnen onder vuur genomen. Het lijkt wel alsof alles zich boven ons hoofd afspeelt. Het dondert er lustig op los. We horen de granaten fluiten, de mitrailleurs ratelen. En ondertussen... kraaien de haantjes... Quintin en Philippe moeten dringend! Gelukkig is Jacquy erbij. Hij legt uit en stelt gerust. De kinderen zijn niet of nauwelijks bang. Als de rust terugkeert, zien we oom Paul aankomen met Miss, zijn jachthond. Die is helemaal nergens bang voor... Op een gegeven moment, na een luwte, horen we een motorgeluid. De Amerikanen? Helaas niet: het is een moffentank, de laatste; tijdens haar vlucht wordt ze door de Amerikanen beschoten. Eindelijk kunnen we uit onze schuilplaats komen.

Na een dodelijke stilte ontwaakt het dorp. Overal hoor je mensen praten en lachen. We menen zelfs te kunnen horen hoe in Vaux de Amerikanen worden toegejuicht. Meteen komen we in beweging, met onze kokarde in een knoopsgat.⁴"

Dit getuigenis is typerend voor de bevrijding van de Ardennen: de gevechten zijn zeer kortstondig en matig intensief. Er vallen onvermijdelijk burgerslachtoffers, maar hun aantal blijft beperkt. Voor de tweede keer tijdens de oorlog ontsnappen de Ardennen aan een grootschalige, hoogintensieve veldslag. Helaas zal de derde keer scheepsrecht zijn...

4 Dagboek van Claire Lambin-Lebailly, geciteerd in *Témoignages La haute-Sûre dans les feux des guerres 1914-1918 et 1940-1945*, cahier de la Haute-Sûre, III, 1985, p. 99-102.

FAST IN BRUSSEL

Voor de burgers in de Ardennen komt het losbarsten van de strijd als een vreselijke verrassing. In crisissituaties heeft een moeder maar één prioriteit, haar kinderen redden, en daarvoor is ze bereid om alle gevaren te trotseren. Dat is precies wat gravin Greindl overkomt. Haar kasteel ligt in Isle-La-Hesse, op slechts een gewoenshot afstand van Bastenaken. Haar getuigenis maakt niet alleen haar doodsangst voor de veldslag tastbaar, maar vooral ook de stress en knagende onzekerheid. De tekst beschrijft perfect welke sfeer er heerst in de achterhoede van een leger dat midden in veldslag verward is:

“Op zondag de 15de vroeg Madeleine of ik met haar meeging naar een concert van geallieerde muziek, in een Brusselse concertzaal. Op dat moment beseften we niet van welke vreselijke veldslagen dit voor ons de ouverture zou zijn! Bij onze terugkeer hoorden we op de radio nieuws dat ons met stomheid sloeg: de Duitsers hadden richting Vianden een heftige aanval gelanceerd. In vogelvlucht ligt Vianden niet ver van Bastenaken. Ik werd overvallen door een vreselijke ongerustheid, maar de rest van de familie leek niet overdreven bezorgd.

Mijn neef Gérard Greindl beloofde dat hij me dinsdag met de auto terug zou brengen. De maandag leek eindeloos te duren. 's Avonds kreeg ik telefoon van hem: de situatie was verslechterd. Als officier bij de R.A.F.⁵ moest hij onmiddellijk naar zijn eenheid terugkeren en hij kon me dus niet naar huis brengen. Ik belde zowat mijn hele telefoonboek op en contacteerde uiteindelijk, bijna wanhopig, burggravin de Landsheere, kolonel van de Automobiele Eenheid van het Belgische Rode Kruis. Ik legde haar mijn situatie uit: mijn jongste twee kinderen, respectievelijk twee jaar en enkele maanden oud, waren alleen achtergebleven. Ik moest en zou naar hen toe.

Zij was bereid me te helpen en twee uur later liet zij weten dat er dinsdagochtend om acht uur een wagen van het Rode Kruis zou vertrekken met een directeur van het Rode Kruis, de heer Ghislain, en dat ik met hem mee kon rijden.

Na enige aarzeling besloot ik Madeleine niet mee te nemen, en ik vroeg aan de heer Ghislain of hij Réginald en Daniel vanuit Isle-la-Hesse mee kon nemen (zij moesten noodgedwongen een nacht doorbrengen in een schuilkelder in Luik, waar verschillende V-1's insloegen. De volgende dag zetten ze hun weg naar Le Val voort om Myriam en Nadine op te halen, die daar op school waren. Hun reis eindigde laat in de nacht, echter niet zonder gevaar: de luchtafweer schoot een V-1 neer en de kinderen moesten zich tegen de muur van een boerderij drukken om te ontsnappen aan de granaatscherven die overal om hen heen neervielen. Mica keerde alleen terug naar Brussel. De school van Val-Notre-Dame sloot en werd gevorderd om als Amerikaans hospitaal te dienen).

Even terug naar ons vertrek uit Brussel: we verlieten de stad op 17 december om acht uur 's ochtends. In Namen gingen we naar het kantoor van het Rode Kruis en naar het Belgische districtscommando. Daar kregen we slecht nieuws: Bastenaken is waarschijnlijk verloren en Marche werd om twee uur 's morgens geëvacueerd. Toch reden we richting Ardennen. Ik wilde zo graag in de buurt van Bastenaken geraken! De chauffeur wilde proberen om kameraden terug te vinden die hij bij Vielsalm had achtergelaten. Ik zei tegen de heer Ghislain: “Laten we tenminste naar Ciney rijden.” De rit verliep zonder problemen. We bleven ongehinderd doorrijden, tot ver voorbij Ciney. In Sinsin stuitten we op Amerikaanse transporten die naar het achterland trokken, samen met groepen jongemannen die zich naar het centrum van het land begaven.

5 Royal Air Force.

De burgers verlaten Bastenaken en trekken richting Neufchâteau.

Vanuit het achterland zien burgers dat het Amerikaanse leger aan het wankelen is gebracht: sommige eenheden trekken naar het front, terwijl andere in wanorde vluchten.

De burgers verlaten Bastenaken en trekken richting Neufchâteau. De foto dateert van 27 december, dus na de komst van Pattons troepen.

Het Rode Kruis doet wat het kan om oorlogswezen te helpen.

Het Amerikaanse leger evacueert in de mate van het mogelijke de burgerbevolking.

ALS HET TOEVAL BESLIST

Hierna volgt het getuigenis van Serge Rousseur, een leerling uit de vierde Latijnse, die in het kleinseminarie van Bastenaken op internaat is. Zijn relaas toont op treffende wijze de overweldigende rol die het toeval in oorlogssituaties speelt. Voor burgers is overleven niet altijd een kwestie van moed of eigen kunnen, maar vaak van een onvoorspelbare aaneenschakeling van omstandigheden. Veel elementen kunnen het lot bezegelen: een snel genomen beslissing, vertrek dat wordt uitgesteld, de keuze voor de ene route en niet voor een andere, de samenstelling van een groep of louter het feit dat je op een bepaalde plek aanwezig bent. Door de chaos van de strijd handel je op basis van onvolledige informatie en maak je keuzes zonder te weten wat de werkelijke gevolgen zijn. Wat op het moment zelf onbeduidend lijkt, kan achteraf doorslaggevend blijken te zijn. Oorlog legt zo de diepe kwetsbaarheid van de menselijke conditie bloot: of een leven gered of verwoest wordt, kan afhangen van enkele minuten verschil, een omweg, een ontmoeting of een onmogelijk te voorziene samenloop van omstandigheden. Te midden van al het geweld wordt het lot soms in stilte beslecht door het toeval. Blijven, vertrekken of naar huis terugkeren verandert zo in een hartverscheurend dilemma.

“Zondag 17 december:

Onder de leerlingen doen vage geruchten de ronde als zouden de Amerikaanse troepen zich terugtrekken. De soldaten die de school bezetten, M.P.’s⁷, pakken hun biezen en vertrekken. ’s Avonds zaaien burgers uit het Groothertogdom paniek. Tijdens de studie valt de elektriciteit uit, voorgoed. Voor ons verloopt de nacht rustig.

Maandag 18 december

Een massa behoorlijk uitgeputte soldaten heeft de school ingepalmd en de speelplaatsen staan vol militaire voertuigen. Toch starten de lessen zoals anders en we krijgen zelfs een overhoring Vlaams. Maar rond tien uur worden de lessen onderbroken: alle leerlingen moeten zo snel mogelijk het gebouw verlaten om nog de laatste trein of tram (Marche–Aarlen) te halen. Dat gold uiteraard niet voor de leerlingen uit de grensstreek (Gouvy, Vielsalm, Limerlé...). Ik woonde in die tijd in Cetturu, een dorp dat bij de gemeente Tavigny hoort. Ik kon dus niet vertrekken. “Morgen kunnen jullie waarschijnlijk naar huis,” zo werd ons verteld.

Er zat niets anders op dan het verdere verloop van de gebeurtenissen af te wachten en te kijken naar het komen en gaan van de troepen op de weg naar Neffe, die langs de school liep.

Na de middag gebeurden er twee belangrijke dingen: terwijl we met z’n tweeën of drieën op de muur langs de weg zaten, kwamen er twee leerlingen voorbij die besloten hadden om ondanks alles naar Bourcy terug te keren via de weg naar Mageret of Bizory, dus in de richting van de grens. Ik ben een van de laatsten geweest die Alphonse Dominique uit Bourcy levend hebben gezien: hij werd de volgende nacht gedood toen hij in de omgeving van Bizory tussen twee vuren kwam te zitten. Paul Goosse werd uitgeput opgevangen door de Amerikanen.

Het andere incident: we zaten nog steeds op onze observatiepost toen de eerste Duitse granaten in de omgeving insloegen. We kregen schrik en gingen een tijdje binnen schuilen.

’s Avonds laaide de hoop weer op toen we nieuwe troepen richting Neffe zagen trekken.

7 Military Police.

De nacht van maandag op dinsdag verliep niet al te onrustig en we sliepen die nacht nog in een slaapzaal op de bovenverdieping.

Dinsdag 19 december

We gaan in de stad kijken wat er aan de hand is. De troepenversterkingen waren aangekomen en de parachutisten namen hun gevechtsposities in, maar de sfeer was naargeestig, er hingen lage wolken en het was mistig. De dag verloopt zonder noemenswaardige incidenten, maar de avond is vrij onrustig: er vallen Duitse granaten op de stad en dus brengen we een deel van de nacht in de kelders van de school door.

Woensdag 20 december

De Duitse druk op de stad wordt almaar groter. Onze leraars beslissen dat we uit de stad weg moeten zolang het nog kan.

Zodra het licht wordt, verlaten we in een dichte mist de school en we nemen de weg naar La Roche. Van het Noordstation tot aan de weg naar Hemroule moeten we om de 50 meter op de grond gaan liggen om te ontsnappen aan de Duitse granaten die onophoudelijk vallen. Gelukkig raakt niemand gewond. In Hemroule houden we een eerste halte bij een boerderij; daar bestoken Amerikaanse batterijen de Duitsers, die al in Noville zijn geraakt.

Als we dwars door de velden de weg naar Marche bereiken, splitsen we ons op in verschillende groepen, en hier wordt ons lot bezegeld.

Eén groep trekt richting Neufchâteau. Een andere groep besluit om in het kasteel van Isle-la-Hesse te blijven; dit is eigendom van baron Greindl – en zal nooit door de Duitsers bezet worden. De groep waar ik deel van uitmaak, gaat via landwegen naar Amberloup. De laatste groep ten slotte, bestaat uit oudere leerlingen en zij trekken in de richting van Marche.

Vier van hen – Jules Noël en Joseph Henxinet uit Gouvy, Joseph Parmentier uit Vielsalm en André Bourgeois uit Steinbach (Limerlé) – zullen enkele dagen later in Bande door de Duitsers worden vermoord.

Na een afmattende tocht (we waren beladen met koffers en allerlei pakken) kwam onze groep bij valavond aan bij het klooster van Beauplateau, in de buurt van Tillet. We werden er zeer goed ontvangen. In het deel van het klooster dat voor gasten bestemd was, werden voor ons kamers in gereedheid gebracht en we kregen een stevige avondmaaltijd voorgeschoteld. (We waren met een vijftiental, vergezeld door twee leerkrachten, abbé Mottet en abbé Zéler.)

Er waren ook twee studentes van het Pensionnat Notre Dame bij ons, die met hun broer meereisden.⁸

8 Anderlecht, Cegess, aa 1207, getuigenis van Serge Rousseau.